

MAMLAKAT BANK TIZIMINING IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH MASALALARI

Turopova Nigora Xolmurod qizi

Termez state university

nturopova@tersu.uz

Keldiyev Azizbek Panji og'li

Termiz Davlat universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10927342>

Annotatsiya: Mazkur maqola bank xavfsizligini ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati, bank biznesining iqtisodiy xavfsizligiga tashqi va ichki tahdidlar bank tizimining iqtisodiy xavfsizligi ko'rsatkichlari, Markaziy bank tomonidan banklarning moliyaviy manfaatlarning himoyalanganlik darajasi masalalariga bag'ishlangan bo'lib, unda mamlakatdagi bank bozoridagi raqobat darajasi, Markaziy bank tomonidan bank faoliyatini tartibga solish va nazorat qilish sifatining darajasi, davlat bank tizimining kapitallashuv darajasi, moliyaviy xavfsizlik indikatorlari, jumladan, byudjet defitsiti, mamlakat milliy valyutasining barqarorligi tahlil qilingan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida Markaziy bank tomonidan bank tizimining iqtisodiy xavfsizligini yaxshilash uchun amalga oshirilayotgan islohotlarga e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: iqtisodiy barqarorlik, iqtisodiy xavfsizlik, bank biznesining iqtisodiy xavfsizligiga tashqi va ichki tahdidlar, bank tizimining iqtisodiy xavfsizligi darajasi ko'rsatkichlari, bank bozoridagi raqobat darajasi, Markaziy bank tomonidan bank faoliyatini tartibga solish va nazorat qilish sifatining darajasi, davlat bank tizimining kapitallashuv darajasi, milliy valyutaning barqarorligi.

"Harakatlar strategiyasidan - Taraqqiyot strategiyasi sari" tamoyili asosida keyingi besh yillikda mamlakatimizda amalga oshiriladigan islohotlarning zarur siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-ma'rifiy asoslarini yaratib berishga qaratilgan "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-sonli Farmoni bilan tasdiqlandi. Ushbu taraqqiyot strategiyasida mamlakatdagi davlatning iqtisodiy xavfsizligiga katta e'tibor qaratilgandir.

Davlatning iqtisodiy xavfsizligi - davlat xavfsizligini ta'minlovchi iqtisodiyot tizimining alohida elementi hisoblanib, jamiyat va davlatni iqtisodiy sohadagi ichki, tashqi tahdidlar va xavflardan. insonni hayotiy ehtiyojlari va manfaatlarini himoya qilish tushuniladi.

Milliy iqtisodiyotning samarali faoliyat yuritishini ta'minlashda bank sektori muhim o'rin tutadi. Bank tizimi pul resurslarining katta qismini nazorat qiladi, ularning harakatini, taqsimlanishini va qayta taqsimlanishini ta'minlaydi, xo'jalik yurituvchi sub'ektlar o'rtasidagi moliyaviy-iqtisodiy munosabatlarning paydo bo'lishiga, uning rivojlanishiga yordam beradi. Bank tizimining asosiy funktsiyalarini lozim darajada bajarmaganligi xo'jalik yurituvchi sub'ektlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarni buzadi va mamlakatning iqtisodiy va milliy xavfsizligiga asosiy tahdidlardan biri sifatida baholanadi.

Umumiy ma'noda bank tizimining moliyaviy-iqtisodiy xavfsizligi - bu bank faoliyatining barqaror ishlashini ta'minlash uchun moliyaviy resurslardan eng samarali foydalanish, bank tizimi barqarorligiga ta'sir qiluvchi tahdidlarning oldini olish holati hisoblanadi.

Bank tizimining iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning asosiy maqsadi - uning faoliyatining maksimal barqarorligiga erishish, shuningdek obyektiv va subyektiv tahdid omillaridan qat'iy nazar, bank tizimini rivojlantirish asoslari va istiqbollarini yaratishdir, kutilmagan moliyaviy holatlarning real sharoitida bu ayniqsa to'g'ri hisoblanadi. Bank sektorining ko'proq xavf-xatari bankning o'z resurslari va daromadlarini yo'qotishi yoki muayyan ishlarni amalga oshirish natijasida qo'shimcha xarajatlar kelib chiqishi, moliyaviy operatsiyalar bilan bog'liqdir. Kredit va bank sektorining iqtisodiy xavfsizligiga tahdidlar xavfi xilma-xildir, biz ularni tashqi va ichki qismlarga bo'lib, o'rganishimiz mumkin. Bu borada O'zbekistonda qator ishlar amalga oshirilmoqda, hozirda 2023 yil 1 may holatiga mamlakatimiz bank bozorida faoliyat ko'rsatayotgan tijorat banklarining soni 34 taga etdi, shundan 2 ta tijorat banki "APEX BANK" va "HAYOT BANK" aksiyadorlik jamiyatlari 2023 yil mart oyida faoliyat ko'rsatish uchun lizensiyaga ega bo'ldi. Bank ishi nazariyasining asosiy masalalaridan biri bank bozorining optimal tuzilishi hisoblanadi. Bank bozorini strukturalash mezonlari operatsiyalar ob'ektlari, mijozlar guruhlari, bank faoliyati geografiyasi, banklarning konsentratsiyalashuv darajasi va boshqalar bo'lishi mumkin. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 12 may 2020 yildagi 2020-2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida" gi PF-5992-sonli Farmoniga ko'ra, O'zbekiston Respublikasida bank sektorini isloh qilishning asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida davlat ulushi mavjud tijorat banklarini kompleks transformatsiya qilish, bank ishining zamonaviy standartlarini, axborot texnologiyalari va dasturiy mahsulotlarni joriy etish, banklardagi davlat aksiyalari paketini zarur tajriba va bilimga ega bo'lgan investorlarga tanlov asosida sotish, shuningdek, davlat ulushi mavjud tijorat banklari va korxonalarni bir vaqtning o'zida isloh qilish orqali bank sektorida davlatning ulushini kamaytirish belgilab berildi. 2023 yilda davlat ulushi yuqori bo'lgan yirik banklarni xususiylashtirish jarayonini mantiqiy yakuniga etkazish, xususan davlat ulushi mavjud banklar, Qishloq qurilish bank, Xalq banki, Mikrokreditbank, Aloqa bank, Agro bank va Milliy bankni aksiyalarini ommaviy ochiq savdolarga (IPO) olib chiqish hamda Evropa tiklanish va taraqqiyot banki bilan hamkorlikda Asaka bankdagi transformatsiya jarayonlarining faol fazasiga o'tish belgilab berildi. Lekin shuni ta'kidlash lozimki, hozirda global darajada banklar sonining umumiy qisqarishi kuzatilmoqda va boshqa moliyaviy institutlarning soni va turi ko'paymoqda.

XULOSA

Shu o'rinda quyidagi xulosalarni shakllantirish mumkin. Bank tizimining iqtisodiy xavfsizligini yaxshilash uchun bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirilyapti, jumladan, Markaziy bank tomonidan bank muassasalari faoliyatini nazorat qilish sifatini oshirilmoqda va doimiy monitoring olib borilmoqda, inflyasion targetlash rejimining asosiy elementlaridan biri, bu pul-kredit sohasida qabul qilinayotgan qarorlarning ochiqqligi va bu boradagi shaffoflikning ta'minlanmoqda. Samarali kommunikatsiya siyosatining ishlab chiqilishi va pul-kredit siyosati sohasida qabul qilinayotgan qarorlarning keng jamoatchilikka o'z vaqtida va tushunarli tilda etkazilishi aholi va tadbirkorlik sub'ektlari inflyasion kutilmalarining shakllanishida muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Shuni ta'kidlash lozimki, ichki valyuta bozorida likvidlikni doimiy ta'minlash maqsadida mamlakatimizda Market-meykerlik instituti joriy etildi va ichki valyuta bozorida 2 ta tijorat banki market meyker sifatida faoliyatini amalga oshirib kelmoqda. Market-meyker maqomini olgan tijorat banklariga beriladigan imtiyozlarga qaramasdan, ularning soni sezilarli

ko'paymayapti. Markaziy bank tomonidan tijorat banklarining "market-meykerlar" sifatidagi faolligi hamda ularning valyuta kursini belgilashdagi roli oshirish uchun chora-tadbirlar ishlab chiqarilishi zarurdir.

Raqobat muhitiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi va moliyaviy resurslarning samarasiz taqsimlanishiga sabab bo'luvchi imtiyozli kreditlash (foizlari bozor foiz stavkalaridan past bo'lgan kreditlar) va direktiv kreditlash (mahalliy hokimlik organlari va davlat idoralari tomonidan kreditlarni belgilab berish) usullaridan bosqichma-bosqich voz kechish choralari ko'rish; Bank tizimida ajratilayotgan kreditlarning 60 foizi direktiv asosda ajratilgan kreditlar hissasiga to'g'ri kelmoqda va aynan ushbu omil ta'sirida tijorat banklarining kredit portfelida muammoli kreditlar ulushi yuqori darajada qolmoqda.

Shu bilan birga bu siyosat pul emissiyasini boshqarish, uning qadrsizlanishining oldini olish, mamlakat to'lov balansini bir me'yorda saqlash kabi maqsadlarni ham o'z ichiga oladi. Respublikada barqarorlashtirish siyosatini ishlab chiqishda jahon tajribasida sinalgan yondashuvlar hisobga olinib, ishlab chiqarish sohalariga ustunlik berildi. Moddiy ishlab chiqarish sohalarining rivojlanishida ularni tarkiban qayta qurish talablari ham ko'zda tutildi

References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 25-yanvardagi Олий Мажлисга Мурожаатномаси. – Foyqdalanish manbai: <https://uza.uz/posts/3329>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 19 fevraldagi PF-5349 sonli "Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalari sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. – Foyqdalanish manbai: <https://lex.uz/docs/3564970> "Moliyaviy texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali "Moliyaviy texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali I son 2023-yil 125 ISSN: 2181-3965 VOLUME 2
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-3832 03.07.2018 yildagi "O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori – Foyqdalanish manbai: <https://lex.uz/ru/docs/3806053>
4. Gulyamov S.S. va boshqalar. Raqamli iqtisodiyotda blokcheyn texnologiyalari. – T.: Iqtisod-Moliya, 2019. – 386 b.
5. Буранова Л. В. и др. Зарубежный опыт ипотечного жилищного кредитования //O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali. – 2023. – T. 2. – №. 19. – С. 437-345.
6. Turopova N. O 'zbekiston moliya tizimida mahalliy moliyaning o 'ziga xos xususiyatlari. – 2023.